

ПРІОРИТЕТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ «ЄВРОПА 2020»

У статті схарактеризовано цільові пріоритети та механізми модернізації європейської вищої освіти у контексті реалізації стратегії «Європа 2020», проаналізовано змістові особливості новітніх програмних документів Європейського Союзу, що мають на меті підвищення інноваційного потенціалу вищої освіти, її конкурентоспроможності на глобальному ринку освітніх послуг.

Ключові слова: модернізація, вища освіта, стратегія, Європейський Союз.

Актуальність проблеми. Вже близько десяти років українська вища освіта знаходиться у стані радикальних структурних і культурних змін, викликаних євроінтеграційними інтенціями нашої держави. Ми переконані, що успіх перебудовних процесів у сфері вищої освіти вимагає координації наших зусиль з загальноєвропейськими програмами у цій сфері. У цьому контексті доцільним вважаємо аналіз стратегій ЄС щодо модернізації вищої освіти, спрямованих на підвищення ролі університетів у побудові суспільства знань як інноваційного, спроможного до сталого та всеосяжного розвитку.

Протягом останнього десятиліття, після прийняття Лісабонської стратегії розвитку Євросоюзу, Єврокомісія розробила низку масштабних програм, спрямованих на інноваційний розвиток, реформування, модернізацію вищої освіти регіону¹. Така кількість програмних документів означає усвідомлення європейським політикумом значимості вищої освіти для забезпечення інноваційного розвитку регіону. В усіх названих документах звучать тривожні дані щодо відставання якості діяльності, а отже і конкурентоспроможності європейських ВНЗ від американських, які є лідерами міжнародних рейтингів університетів, переможцями у глобальній боротьбі за іноземних студентів, незаперечними всесвітніми центрами високої якості навчальної та наукової діяльності.

Якісно новим кроком об'єднаної Європи до виходу з економічної кризи, забезпечення пріоритетних позицій у глобальній конкурентній боротьбі за інтелектуальні ресурси стало прийняття у 2010 р. нової стратегії розвитку на наступне десятиліття – «Європа 2020». У стратегії акцентовано необхідність модернізації вищої освіти регіону. Свідченням цього стало прийняття протягом 2011–2013 рр. двох нових комплексних стратегій розвитку вищої освіти, у яких

¹ Ефективні інвестиції в освіту і професійну підготовку: європейський імператив (2003); Роль університетів у Європі знань (2003); Мобілізація інтелекту Європи: забезпечення повноцінного внеску європейських університетів в реалізацію Лісабонської стратегії (2005); Порядок денний для університетів: модернізація освіти, наукової та інноваційної діяльності (2006); Модернізація університетів для забезпечення конкурентоспроможності Європи в умовах глобальної економіки (2007).

враховано попередній досвід змін та актуальні потреби сьогодення.

Мета і завдання дослідження. З огляду на наведені вище міркування доцільним вважаємо аналіз змістових особливостей новітніх стратегій Європейського Союзу, що мають на меті модернізацію вищої освіти, підвищення її конкурентної спроможності на глобальному ринку освітніх послуг. Завданнями нашої наукової розвідки є: характеристика механізмів підвищення доступності європейської вищої освіти, якості освітнього продукту та людського капіталу в системі вищої освіти, управління вищою освітою та її фінансування, взаємозв'язків у «трикутнику знань» між освітою, наукою та бізнесом, інтернаціоналізації вищої освіти як чинника удосконалення її конкурентоспроможності.

Дослідження виконано за допомогою **методів** теоретичного аналізу, а саме, *системно-структурного методу*, що уможливив характеристику механізмів інтеграції європейської вищої освіти в глобальну, регіональну та національні інноваційні системи; *компонентно-структурного аналізу*, що став основою для з'ясування цільових пріоритетів, змістових засад та механізмів інтернаціоналізації європейської вищої освіти на наднаціональному, національному та інституційному рівнях.

Виклад основного матеріалу. У контексті аналізу новітніх ініціатив Єврокомісії з питань модернізації вищої освіти вважаємо за необхідне звернутися до програм, запропонованих Європейською комісією протягом останніх двох років в рамках комплексної стратегії «Європа 2020» [2], що стала якісно новим етапом реалізації Лісабонської стратегії розвитку регіону. У документі «Європа 2020» визначено сім флагманських ініціатив, абсолютна більшість яких прямо стосується завдань модернізації вищої освіти, шляхів розвитку стратегічного партнерства ВНЗ у межах інноваційних систем різних рівнів. У найбільшій мірі названі нами завдання стосуються таких ініціатив стратегії «Європа 2020», як «Інноваційний союз»², «Молодь у дії»³, «План розвитку нових кваліфікацій та створення нових робочих місць»⁴.

² Програма «Інноваційний союз» (The Innovation Union), започаткована 6 жовтня 2010 року². Пріоритетом програми є поліпшення фінансування наукових досліджень і інновацій, забезпечення доведення наукових та інноваційних проектів до стану готових до запровадження і використання продуктів і послуг, що сприяють створенню нових робочих місць. Програма спрямована на переорієнтацію дослідницької та інноваційної діяльності на актуальні потреби сучасного світу праці та на розв'язання глобальних проблем, якими є зміни клімату, енерго- та здоров'я збереження, демографічні зміни тощо [5]

³ Програма «Молодь у русі» (Youth on the move), започаткована 15 вересня 2010р., включає як завдання розвитку освітньої сфери, так і сфери працевлаштування молоді після здобуття освіти. Пріоритетним завданням програми є підвищення якості та міжнародної привабливості європейської вищої освіти, сприяння розвитку академічної мобільності студентів та професійної мобільності молодих фахівців як інструментів підвищення готовності молоді до успішного вступу у світ праці [6]

⁴ Програма «Порядок денний щодо розвитку нових професійних навичок та створення нових робочих місць» (An Agenda for New Skills and Jobs), започаткована у листопаді 2010 р. Метою цієї програми є об'єднання зусиль закладів освіти та роботодавців у розширенні системи неперервного професійного розвитку, що передбачає удосконалення механізмів

Концептуальні засади модернізації європейської вищої освіти сформульовано Єврокомісією у нових стратегіях, – *«Підтримка розвитку та створення нових робочих місць: програма модернізації європейських систем вищої освіти»* (вересень 2011 р.) [4] та *«Європейська вища освіта у світі»* (липень 2013 р.) [3]. У даному документі констатовано відставання навчальних програм європейських ВНЗ від актуальних потреб інноваційного розвитку регіону, передусім від потреб забезпечення сфери наукових досліджень кваліфікованими кадрами, здатними до продуктивної діяльності та неперервного професійного саморозвитку. З метою забезпечення випереджувального розвитку вищої освіти, що є життєво необхідним в умовах позиціонування Європи як *«Інноваційного союзу»*, програмою передбачено здійснення модернізаційних перетворень у п'яти ключових напрямках:

1) *підвищення рівня доступності вищої освіти*. Завдання полягає у підготовці такої кількості кваліфікованих фахівців, зокрема науковців, якої потребує європейська економіка. Пріоритетними механізмами реалізації цього завдання є: утворення чітких маршрутів переходу від загальної середньої та середньої професійної освіти до вищої, що передбачає удосконалення національних рамок кваліфікацій та визнання результатів навчання, здобутого поза межами закладів формальної освіти; сприяння отриманню вищої освіти вихідцями з вікових, етнічних, расових та соціальних груп, що є недостатньо представленими серед контингентів студентів; скорочення відсіву учнів з навчальних закладів; забезпечення фінансової підтримки потенційних студентів – вихідців з сімей, що мають низькі статки; професійна підготовка та перепідготовка достатньої кількості дослідників для успішного вирішення R&D-завдань у регіоні⁵;

2) *підвищення якості освітнього продукту та людського капіталу в системі вищої освіти*. Механізмами реалізації цих завдань визначено такі: використання у процесі розробки, запровадження та оцінки навчальних програм ВНЗ даних щодо актуальних потреб ринку праці у професійних навичках і вміннях, щодо можливостей працевлаштування випускників ВНЗ та їх кар'єрних перспектив; урізноманітнення навчальних програм та освітніх траєкторій студентів, надання схемам фінансування освітніх послуг більш гнучкого характеру; підвищення ефективності використання потенціалу ІКТ в контексті застосування інноваційних методів та засобів навчальної та дослідницької діяльності (Е-навчання, *відкритих освітніх ресурсів* (Open

вступу молоді у світ праці, реалізацію принципів гнучкості та стабільності (flexibility+security=flexicurity) функціонування соціальної моделі сучасного європейського суспільства. Метою цього напряму комплексної стратегії розвитку регіону є організація більш тісної взаємодії роботодавців та закладів освіти у визначенні актуальних потреб регіонального та глобального ринку праці. Європейська комісія спрямовує країни-члени ЄС на розширення доступу до вищої освіти, на формування за допомогою бізнесових структур результатно-центрованої та персоналізованої парадигми освітніх послуг [1].

⁵ У 2020 р. передбачається інвестування щонайменше 3% від ВВП у наукові дослідження та інноваційний розвиток країн-членів ЄС, створення 1 млн. робочих місць, пов'язаних з діяльністю у сфері R&D [4].

Educational Resources – OER), *відкритого методичного забезпечення навчальних курсів* (Open Courseware – OCW), *масових навчальних он-лайн курсів* (Massive Open Online Courses – MOOCs тощо) з метою надання студентам більш ефективного та персоналізованого навчального досвіду; розвиток активної державної політики щодо сприяння працевлаштуванню випускників вишів та активізації професійної орієнтації випускників середніх шкіл; мотивування вищих навчальних закладів до інвестицій у безперервний професійний розвиток науково-педагогічних працівників.

3) *створення ефективних механізмів управління вищою освітою та її фінансування*. Першочерговими механізмами реалізації цього виміру змін є такі: подальший розвиток корпусу стратегічних менеджерів ВНЗ, професіоналізація адміністративних кадрів та забезпечення навчальним закладам права самостійно визначати стратегічні напрямки свого розвитку, управляти фінансовими потоками, встановлювати винагороди за високі показники, залучати до роботи кращих викладачів і дослідників із своєї країни та з-за кордону, визначати правила прийому на навчання, впроваджувати нові навчальні програми. Важливим визнано спонукання ВНЗ до більш точного визначення реальної вартості освітніх послуг і наукових досліджень, до ретельного розподілу витрат, в тому числі через механізми фінансування, пов'язані з визначенням продуктивності діяльності структурних підрозділів ВНЗ та розвитком елементів конкуренції між ними; створення механізмів цільового фінансування різних інституційних потреб; збільшення обсягів державного фінансування⁶ та полегшення доступу до альтернативних фінансових джерел;

4) *зміцнення взаємозв'язків у «трикутнику знань» між освітою, наукою та бізнесом*. Реалізація завдань цього напрямку змін передбачає запровадження таких механізмів: стимулювання розвитку підприємницьких, творчих та інноваційних умінь студентів у рамках вивчення всіх дисциплін протягом усіх трьох академічних циклів; сприяння впровадженню інновацій в сфері вищої освіти шляхом активізації розвитку інтерактивного навчального середовища та інфраструктури трансферу знань; підвищення готовності ВНЗ до створення наукоємних підприємств (start-ups та spin-offs); заохочення партнерства та співробітництва з бізнесом як одного з основних видів діяльності ВНЗ, стимулювання міждисциплінарного та крос-організаційного співробітництва, а також зниження регуляторних та адміністративних бар'єрів на шляху партнерства між ВНЗ та іншими державними і приватними суб'єктами інноваційної діяльності; сприяння систематичній участі ВНЗ у розробці комплексних місцевих і регіональних стратегій розвитку; створення програм цільової регіональної підтримки вищої освіти, її співробітництва з бізнесом, зокрема для створення регіональних центрів передового досвіду;

5) *підвищення рівня інтернаціоналізації вищої освіти як чинника удосконалення її конкурентоспроможності*. Пріоритетними механізмами

⁶ Обсяги фінансування вищої освіти у країнах ЄС (1,3% від ВВП) є суттєво нижчими, ніж у країнах-конкурентах (2,7% у США та 1,5% у Японії) [4].

інтернаціоналізації європейської вищої освіти визнано такі: надання курикулуму інтеркультурного та більш гнучкого характеру; розвиток віртуальних кампусів, дисциплінарних і мультидисциплінарних навчальних мереж, утворення відкритих баз методичного забезпечення навчальних курсів; створення додаткових можливостей для розвитку іншомовних компетентностей викладачів і студентів, зокрема шляхом викладання навчальних курсів іншими мовами (передусім англійською), запровадження двомовних навчальних програм; забезпечення ефективного визнання кредитів, отриманих за кордоном, за допомогою ефективного контролю якості здобутих знань, використання ECTS та додатка до диплома, встановлення національної рамки кваліфікацій, що відповідає Європейській рамці кваліфікацій; урізноманітнення програм дистанційного навчання, що дозволяють залучити нові контингенти студентів, зокрема людей третього віку, з особливими освітніми потребами та можливостями тощо; розвиток нових програми міжнародної мобільності, зокрема програми *Erasmus+* та *Marie Skłodowska-Curie Actions*; запровадження комплексного європейського рейтингу університетів *U-Multirank*, метою якого є підвищення рівня прозорості та порівнюваності всіх аспектів діяльності як європейських університетів, так і ВНЗ з інших регіонів світу; розвиток співпраці національних рекрутингових агенцій та європейських інформаційних ресурсів (*Study in Europe*, *Destination Europe*, *EURAXESS* тощо); утворення мереж випускників програм міжнародної мобільності, які є інструментом *м'якої дипломатії*, спрямованої на залучення нових контингентів студентів до європейських ВНЗ; підтримка діяльності EIT (European Institute of Innovation and Technology) і створені у ньому KICs (Knowledge and Innovation Communities), що мають на меті розвиток міжнародного співробітництва у розв'язанні глобальних проблем людства [3, 6– 14].

Висновки. У цілому, передбачувані зміни спрямовані на активізацію взаємодії ВНЗ у національних інноваційних системах. Їх здійснення можливе за умов тісної співпраці широкого кола зацікавлених сторін, серед яких адміністративні структури наднаціонального, національного та регіонального рівнів, вищі навчальні заклади, державні і приватні наукові інститути та лабораторії, роботодавці, студенти, громадські організації ті ін. Ефективне здійснення змін неможливе лише в рамках вертикальної ієрархії розподілу владних повноважень (ЄС → національна держава → регіон → ВНЗ). Все більш популярною стає практика розвитку широкого кола інноваційних мереж, члени яких творчо взаємодіють у створенні нового фундаментального наукового знання та нової технологічної інформації, у їх поширенні та трансфері, у визначенні та наданні актуальних кваліфікацій, необхідних для розумного, сталого та всеосяжного розвитку Європи як інноваційного союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. An Agenda for new skills and jobs: A European contribution towards full employment. Communication from the Commission to the European Parliament,

- the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. – Strasbourg, 23.11.2010. COM(2010) 682 final. – 22 p.
2. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the Commission. – Brussels, 3.3.2010. COM(2010) 2020 final. – 34 p.
 3. European higher education in the world. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. – Brussels, 11.7.2013. COM(2013) 499 final – 15 p.
 4. Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe's higher education systems. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. – Brussels, 20.9.2011. – 16 p.
 5. The Innovation Union. A Europe 2020 Initiative. European Commission. [Electronic resource]. – URL: http://ec.europa.eu/research/innovation-union/index_en.cfm
 6. Youth on the move. European Commission. [Electronic resource]. – URL: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=950>

Сбруева А.А. Приоритеты модернизации европейской высшего образования в контексте реализации стратегии «Европа 2020».

В статье охарактеризованы целевые приоритеты и механизмы модернизации европейского высшего образования в контексте реализации стратегии «Европа 2020», проанализированы содержательные особенности новейших программных документов Европейского Союза, имеющих целью повышение инновационного потенциала высшего образования, его конкурентоспособности на глобальном рынке образовательных услуг.

Ключевые слова: модернизация, высшее образование, стратегия, Европейский Союз

Sbruieva A.A. Priorities of European higher education modernization in the context of the "Europe 2020" strategy implementation.

In the article the key priorities and mechanisms of the European higher education modernization in the context of the implementation of the strategy "Europe 2020" are characterized, the substantial features of the latest European Union policy aimed at enhancing the innovation capacity of higher education and its competitiveness in the global market for educational services are analyzed.

Keywords: modernization, higher education, strategy, European Union